

SIRPIN JA MOUKARIN ALLA

**SUOMALAISNAISEN TOSITARINA
1930-LUVUN NEUVOSTOLIITOSTA**

KIRSTI HUURRE

TOIMITTANUT ANNA HYRSKE

ATENA

Copyright © Kirsti Huurre and Anna Hyske, 2024
All rights reserved. Authorised translation from the English
language edition published by The History Press.

Julkaistu ensimmäisen kerran suomeksi vuonna 1942 (WSOY). Tämän laitoksen
kieltä on ajanmukaistettu yhteistyössä kirjan toimittajan Anna Hyskeen kanssa.
Esipuheen ja jälkisanat on suomentanut Kosti Salminen.

Suomenkielinen laitos © Anna Hyske ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2025
Jyväskylä

Etukansi: Kirsti Nukuttalahdessa, noin 1940.

(Hyskeen perhealbumi)

Takakansi: Kirsti ja hänen poikansa

(Hyskeen perhealbumi)

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-51548-7

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

Sisällys

Esipuhe uuteen painokseen	9
Alkusana	15
8. lokakuuta 1932	17
9. lokakuuta 1932	21
10. lokakuuta 1932	27
Lokakuun loppupuoli 1932	31
Marraskuu 1932	37
Helmikuusta kesään 1933	39
Kesästä syksyyn 1933	47
Lokakuu 1933	51
Kesästä jouluihin 1933	53
Jouluaatto 1933	57
Tammikuusta toukokuuhun 1934	63

Kevät 1934	69
Kesä 1934	75
Syksy 1934	79
Tammikuu 1935	83
Kevät 1935	87
Kesä 1935	93
Elokuu 1935	99
Lokakuun puoliväli 1935	103
Lokakuun puolivälistä kuun loppupuolelle 1935	109
Lokakuun loppupuoli 1935	113
Joulukuu 1935	117
Tammikuu 1936	121
Maaliskuu 1936	129
Kevästä 1936 syksyyn 1937	137

Syksy 1937	145
Kesä 1938	151
Syksy 1938	159
Loppuvuodesta 1938 loppuvuoteen 1939	165
Marraskuu 1939	173
Talvi 1939	179
Maaliskuu 1940	185
Kesästä syksyyn 1940	191
Keväältä kesään 1941	201
Kesä 1941	209
Loppukesä 1941	217
Elokuu 1941	229
Jälkisanat uuteen painokseen	233

Esipuhe uuteen painokseen

Sirpin ja moukarin alla julkaistiin alun perin vuonna 1942 keskellä jatkosotaa, ilman tietoa lopputuloksesta. Sodan päätyttyä Suomi säilytti itsenäisyytensä mutta joutui luovuttamaan laajoja alueita Neuvostoliitolle. Vuodesta 1944 eteenpäin Suomen hallitus joutui taipumaan liittoutuneiden valvontakomission vaatimuksiin monilla eri yhteiskunnan alueilla, ja teos jäi venäläisjohtoisen kirjallisuussensuurin hampaisiin. Valvontakomissiota hallitsi Neuvostoliitto 150–200 jäsenellään (esimerkiksi Isolla-Britanniassa oli vain 15 paikkaa), ja usein sen nimi kirjoitettiin virallisissa yhteyksissäkin muodossa ”Liittoutuneiden (Neuvostoliiton) valvontakomissio”, mikä korosti komission todellisia valtasuhteita.

Komissio aloitti työnsä vuoden 1944 syyskuussa ja käynnisti ensi töikseen kirjallisuussensuuriohjelmansa. Saman vuoden loka-kuussa kustantajilta, kirjakaupoilta ja kirjastoilta vaadittiin toimia estää maiden suhteille haitallisen kirjallisuuden levittäminen.

Kirjakaupoille jaettiin luettelo noin kolmestasadasta kielletystä kirjasta, jotka niiden tuli poistaa hyllyistään ja palauttaa kustantajalle. *Sirpin ja moukarin alla* oli näiden teosten joukossa. Myös kirjastoja kautta maan vaadittiin poistamaan valikoimistaan teokset, jotka saattaisivat olla vahingollisia Suomen ja Neuvostoliiton väljellisille suhteille. Kirjastojen saamat kirjeet eivät kuitenkaan sisältäneet listaa poistettavista teoksista, vaan harkintavalta siirrettiin kirjastoille itselleen. Kai Ekholmin vuonna 2000 jul-

kaistun väitöskirjan *Kielletyt kirjat 1944–1946: Yleisten kirjastojen kirjapoistot vuosina 1944–1946* mukaan poistettujen kirjojen määrissä oli niin laadullista kuin määrällistäkin vaihtelua merkittävästi: useimmat kirjastot poistivat kymmeniä kirjoja, Helsingin kaupunginkirjasto taas 4 000 nidettä. Ekholmin tutkimus paljastaa, että 267 kirjastolaitosta totesi *Sirpin ja moukarin alla* olevan epäsovivaa luettavaa. Sitä useammin sensuuri tarttui vain Adolf Hitlerin teokseen *Minun taisteluni*, joka poistettiin 292 paikkakunnan kirjastosta. Tutkijat pääsivät perehtymään teokseen vasta vuonna 1958, mutta silloinkin heidän piti pyytää sitä erikseen kirjastonhoitajalta, joka haki sen niin sanotusta myrkkykaapista, lukitusta kaapista, jonka sisältöä pidettiin liian vaarallisena tavalliselle kansalle. Olen nähnyt teoksesta kappaleita, joissa on ollut Suomen armeijan merkintöjä vuosilta 1942–1943: ilmeisesti kirja oli annettu palkintona hyvästä suorituksesta. Oletettavasti sen katsottiin olevan omiaan vahvistamaan Neuvostoliiton-vastaista mielialaa, mikä selittääkin pitkälti sen, miksi venäläisjohtoinen komissio halusi teoksen kieltää.

Sirpin ja moukarin alla alkaa vuodesta 1932, seitsemän vuotta ennen talvisodan alkua ja 14 vuotta sisällissodan jälkeen. Suomi oli itsenäistynyt rauhanomaisesti Neuvosto-Venäjästä vuonna 1917 lokakuun vallankumouksen jälkimainingeissa ja Venäjän keisarikunnan romahtaessa. Proletariaattijohtolla oli ollut Neuvosto-Venäjällä kädet täynnä töitä maan sisäisen vakauden varmistamisessa, ja Suomi oli tarttunut tilaisuuteensa. Hieman yli sadan vuoden ajan ennen itsenäisyyttään Suomi – tai tarkemmin sanottuna Suomen suuriruhtinaskunta – oli ollut Venäjän keisarikunnan autonominen alue, jolla oli oma valuuttansa ja oma oikeuslaitoksensa.

Vaikka Suomi ei varsinaisesti joutunutkaan taistelemaan Neuvosto-Venäjää vastaan itsenäisyytensä saavuttaakseen, ei

muutos suuriruhtinaskunnasta itsenäiseksi valtioksi onnistunut ilman verenvuodatusta. Itsenäisyysjulistuksesta ei ehtinyt kulua edes kahta kuukautta ennen kuin punaisten ja valkoisten välinen sisällissota alkoi. Suomi oli käynyt läpi valtavan yhteiskunnallisen muutoksen – väkiluvun kasvun, kaupungistumisen ja muuttoliikkeen – ja nämä epävakautta lisäävät ilmiöt sekä ensimmäisen maailmansodan vaikutukset johtivat kahden vastakkaisen voiman taisteluun vallasta. Punaisten edustivat sosialistista maailmankuvaa ja halusivat, että maassa olisi vallassa työväenpuolue, valkoista puolta taas ei yhdistänyt muu poliittinen näkemys kuin kommunismin ja sosialismin vastustaminen. Valkoiset olivat paremmin varustautuneita ja heillä oli enemmän koulutettuja sotilaita, ja sen ansiosta heillä olikin etulyöntiasema taisteluissa. Sisällissota oli julma, ja erityisesti siitä joutuivat kärsimään punaiset. Miehistötapitot taisteluissa olivat samaa luokkaa molemmin puolin, mutta punaiset kärsivät merkittäviä tappioita myös teloitusten, vankileirikuolemien ja taisteluissa kadonneiden tähden. Eräiden lähteiden mukaan punaisia kuoli vankileireillä 12 500, valkoisia vain neljä. Tämä selittää osaltaan sitä, miksi tunteet kuohuivat edelleen voimakkaina 1930-luvun alkupuolella: sisällissodan rikokset olivat jääneet rankaisematta eivätkä emotionaaliset ja fyysiset haavat olleet päässeet parantumaan. Juuri sisällissota ja sen jälkimainingit loivat otolliset olosuhteet neuvostopropagandalle, joka lupasi parempaa elämää, parempia työpaikkoja ja parempia asumisolosuhteita itärajan toisella puolen. Tässä kirjassa kerrotaan useista henkilöistä, jotka ylittivät valtionrajan, ja varsin usein herää kysymys siitä, tekivätkö he niin laillisesti vai salaa. Kirjan kuvaamien keskustelujen pohjalta voi olettaa, että monet passitta rajan ylittäneet olivat olleet vankileireillä. Kaarina, kirjan kirjoittaja, kertoo käyneensä muutamia kertoja tapaamassa ystäväänsä näillä leireillä. Osa vangituista oli ilmei-

sesti joutunut myös sairaalaan vankileirillä ollessaan, mikä viittaa siihen, että olosuhteet leireillä olivat karut. Nämä kokemukset ovat hyvin todennäköisesti kannustaneet monia etsimään itselleen paremmin sopivaa asuinpaikkaa muualta.

Vaikka Kaarinalla oli ystäviä, jotka olivat taistelleet valkoisia vastaan, ja vaikka Neuvostoliiton työväenliike kiehtoi häntä, hän ei itse osallistunut punaisten toimintaan, kuten ei hänen perheensääkään. Päinvastoin, hänen isänsä oli liikemies, jolla oli kymmenittäin työntekijöitä ja keskeisellä paikalla sijainnut liike, joka myi räätälin tekemiä miesten ja naisten vaatteita. Sattumalta siinä Helsingin keskustan rakennuksessa, jossa hänen liikkeensä aikoinaan sijaitsi, on nykyään Louis Vuittonin myymälä. Kaarinan ensimmäisellä aviomiehellä, Pojun isällä, oli lihakauppa Helsingin keskustassa. Tämäkään ei kannattanut kommunismia, joten Kaarinan mielenkiintoa utooppista työläisten paratiisia kohtaan olivat ilmeisesti ruokkineet perheen ulkopuolelta tulleet vaikutteet, kuten pamfletit, mainokset ja kokoukset sekä keskustelut niiden kanssa, jotka olivat jo käyneet Neuvostoliiton puolella tai suunnittelivat rajan ylittämistä.

Olen tutustunut tähän tarinaan myöhäisessä teini-iässäni, sillä se on isoisoäitini kirjoittama. Hän on tarinan kertoja Kaarina, vaikka ymmärrettävistä syistä hän julkaisikin teoksen salanimellä Kirsti Huurre (kaikkien teoksessa esiintyvien henkilöiden nimet on muutettu). Tarinassa mainittu Poju on isoisäni, ja hän oli elossa englanninkielisen käännöksen tultua julki. Olen keskustellut hänen kanssaan joitain kertoja hänen äitinsä valinnoista ja siitä, mihin ne johtivat. Hän luki alkuperäisen käsikirjoituksen jossain vaiheessa elämäänsä, tosin vain kertaalleen, mutta suostui välittömästi, kun ehdotin hänelle teoksen kääntämistä ja toimittamista englanninkielistä yleisöä silmällä pitäen ja uudelleenjulkaisua myös suomeksi. Hänelle kyse oli kuitenkin

yksinkertaisesti osasta hänen elämäntarinaansa, ja hänestä oli kiehtovaa ajatella, että se saattaisi kiinnostaa muitakin ihmisiä! En tavannut koskaan isoisoisoisääni, Kaarinan isää, mutta minulla on muutamia kuvia, joissa olen isoisoisoäitini kanssa. Isoisoäitini Kaarina jäi minulle aina etäiseksi hahmoksi. Hän asui viimeiset vuotensa Ruotsissa, sillä jatkosodan päätyttyä hän pelkäsi luovutusta Suomesta Neuvostoliittoon.

Olin leikitelty ajatuksella tekstin kääntämisestä englanniksi pitkän aikaa, sillä tämä tarina ansaitsee tulla kerrotuksi. Lopulta Venäjän hyökkäys Ukrainaan vuoden 2022 helmikuussa pakotti minut tarttumaan toimeen. Se vakuutti minut siitä, että tämä tarina täytyy kertoa uudelleen ja tuoda takaisin päivänvaloon. Kampanjointi ja väritettyjen tietojen käyttäminen hyökkäyksen oikeutuksena muistutti 1930-luvun tapahtumista. Silloin, kuten myös tänä päivänä, vallastaan kynsin ja hampain kiinni pitävien tekemien päätösten maksumiehiksi ja kärsijöiksi joutuivat tavalliset ihmiset. Minun isoisoäitini hyväksyi sellaisenaan kertomuksen, jota eräät suomalaiset ja venäläiset toverit toistelivat: valta on työväen käsissä, kaikki saavat tehdä palkitsevaa työtä, jokainen saa kunnollisen asunnon eikä yksilön arvoa yhteisössä määrittelevä varallisuus tai perhetausta. Kun hän lopulta näki kaikkien propagandakerrosten läpi, oli jo liian myöhäistä. Kirjassaan hän kuvaa, miten venäläiset kiihkeästi uskoivat tähän ”vapauteensa” ja pitivät sitä tavoittelemisen arvoisena mutta eivät kaiken todistusaineiston edessäkään ymmärtäneet oman vapautensa todellista luonnetta. Neuvostoliittoon muualta muuttaneiden, kuten amerikkalaisten ja suomalaisten, oli helpompaa katsoa tilannetta objektiivisesti ja verrata kokemaansa siihen, minkä he olivat jättäneet taakseen.

Teoksen nimi, *Sirpin ja moukarin alla*, saattaa tarvita hieman selittämistä. Kyseessä ei ole sirppi ja vasara, Neuvostoliiton perinteinen tunnus, vaan tarkoituksellinen leikittely: sana ”moukari”

on valittu kuvaamaan väkivaltaa, voimankäyttöä ja pakkokeinoja. Näitä käytettiin niihin kansalaisiin, jotka eivät sopineet muottiin, joilla oli vääränlainen tausta tai jotka rohkenivat esittää mielipiteitään, vaikka kyse olisi ollut aivan mitättömistäkin asioista.

Olen tyytyväinen siihen, että nyt, yli kahdeksankymmentä vuotta teoksen alkuperäisen julkaisuajankohdan jälkeen, isoisoäitini omakohtaisesta tarinasta otetaan uusi painos ja sen myötä suomalaistenkin lukijoiden on merkittävästi helpompaa päästä tutustumaan siihen. Teoksen sanoma on mielestäni kuuntelemisen arvoinen, ja kirja tarjoaa yksityiskohtaista, kokemukseen perustuvaa tietoa propagandasta ja väkivallasta, sekä muistuttaa kaikkia sananvapauden ja vapaan median merkityksestä.

Tässä esitetyt mielipiteet ovat omiani. Ne eivät heijasta entisten, nykyisten tai tulevien työnantajieni näkemyksiä. Teoksessa ääneen pääsee kuitenkin Kaarina, joka kuvaa sitä, miten hän itse koki yhteiskunnalliset muutokset ja vallitsevan asenneilmapiirin sodan lähestyessä.

Anna Hyrske
Helsinki 2025

ALKUSANA

Tämä kirja ei ole syntynyt hetken mielijohteesta. Se on kiteytynyt eletyn elämän rinnalla niiden yhdeksän vuoden aikana, jotka jouduin Neuvosto-Venäjällä viettämään.

Kirjassa esiintyvillä henkilöillä on enimmäkseen peitenimet, kahdestakin syystä: minulla ei ole, suuren ratkaisun vielä viipyessä, oikeutta vaarantaa niiden onnettomien ystävieni kohtaloa, jotka ovat pakosta jääneet neuvostorajojen toiselle puolelle; toiseksi monien Suomessa olevat omaiset eivät halua vielä rakkaittensa kärsimyksiä julkisuuteen.

En tahdo kirjallani tehdä propagandaa varoitukseksi niille suomalaisille, jotka vielä mahdollisesti unelmoivat »sirpin ja moukarin» vallasta. Tahdon vain rehellisesti kertoa kaiken sen, mitä minä itse ja ystäväni jouduimme »stalinilaisen auringon alla» kokemaan.

Aunuksessa 28.2.1942

Tekijä

1.

8. lokakuuta 1932

Nyt se siis oli ohitse – koko tuo kauhea hyvästijättö, jota jo viikkomäärin olin pelännyt ja jonka olisin tahtonut kokonaan jättää pois elämästäni. Mutta sehän oli pakko, koska kerran olin sysännyt itseni tälle tielle. En toki voinut lähteä kuin varkain – hyvästelemättä.

Sitä paitsi eihän tämän tarvinnut merkitä pitkää eroa Pojustani, pienestä kirkassilmäisestä rakkaastani, joka suurin ihmettelevin katsein oli seurannut viikkomäärin kestäneitä matkavalmistelujani. Mitä mahtoikaan tuo pieni mies tuumia kaikesta! Ehkäpä olisi kuitenkin ollut viisaampaa ottaa hänet matkaan kuin jättää vanhempieni luo. Se vain olisi loukannut äitiäni ja isääkin kenties enemmän kuin mikään muu aikaisempi edesottamukseni. Pojuhan oli ollut heille kaikki kaikessa, varsinkin äidilleni ainoa kiinnekohta elämässä. Ja vaikka oma äidinoikeuteni Pojuun olisi ollut kuinkakin kiistämätön, niin yhtä eittämätöntä oli myöskin se, etten voinut temmata Pojua pois tuosta rakkaasta ympäristöstään, jossa hän oli pienen elämänsä viettänyt. Eikä ollut laisinkaan varmaa, saisinko uusissa oloissa heti niin vankasti »maata jalkojeni alle», että se vastaisi sitä, mitä vanhempani saattoivat Pojulle tarjota. Niin ajattelivat omaisenikin – ja niin kai se viisainta olikin. Vasta tulevaisuus saattoi sen ratkaista. Nyt oli vasta lokakuun 8. päivä 1932.

Toisen luokan vaunu oli koko lailla hämärä. En voinut lukea, nukkumista en saattanut ajatellakaan. Silmiä pakottivat kyyneleet, joita aika ajoittain tulvi esiin sokaisten kaiken – muistojen vierieissä kuin hätäntyneet talvivarpuset sinne tänne. Pojun silmät tuntuivat tuijottavan ihmettelevinä joka seinältä – ohikulkevassa yössäkin. Mutta kylmän rauhallisena rautahepo söi kilometrin toisensa jälkeen vieden minut yhä kauemmaksi rakkaimmistani.

Ajoittain toivoin, että kaikki olisi vain julmaa unta, jollaista uneksitaan jonkin enteen merkeissä. Mutta ei! Etäännyin Pojun luota armotta, pois koko maasta. Matka suuntautui uuteen maahan, uuteen maailmaan, jonka purppurankauniita värejä heijastui kaikkialle muuallekin saaden työläisten sydämet sykkimään nopeammin, rajummin ja rohkeammin. Olin matkalla maahan, missä vallan piti olla vain työläisillä, ei rahalla, syntyperällä eikä – häikäilemättömyydellä, maahan, jossa ihmisen piti olla vapaa ja onnellinen. Sen maan takia niin moni toverini oli uhmannut yötä, merta, pakkasta ja vaivoja, jättänyt melkoisen hyvät oltavat kotimaassaan ja kaikessa hiljaisuudessa siirtynyt ajamaan takaa tuota uneksimaansa elämänarvoa ja -sisältöä. Useita oli työttömyys tai jotkut muut vaikeudet helpottaneet ratkaisun edessä, joitakuita oli järjestetty oudoinkin keinoin rajan yli.

Entä minä? – Minua ei saanut matkaan ulkonainen pakko; kotioiloissanikaan ei ollut syytä moittimiseen; en ollut noita armoitettujakaan, joille tie aukaistiin. Olin vain kuunnellut kauden kieltä ja katsellut suurin silmin autereista näkyä, jota taitavain keinoin maalailtiin eteeni. Olin saanut vahvan halun »olla siellä minäkin». Ja kerran sen päättäneenä sain varmuuden, ettei mikään voinut estää minua lähtemästä. Elämäni tuntui niin lattealta, värittömältä, että oli suorastaan naurettavaa jäädä silloin, kun oli tilaisuus lähteä.

Poju vain oli ainoa kiinnekohta. Mitä tehdä, mitä tehdä, humisi korvissani lakkaamatta. Monen valvotun yön tuloksena selviydyin lopulta siitäkin. Toistaiseksi – vain toistaiseksi jättäisin hänet vanhemmilleni, kunnes elämäni järjestyisi ja minä voisin hakea hänet luokseni tai pyytää saapumaan.

Tätä seikkaa ajattelin ties kuinka monennen kerran nojautessani vaunun pehmeään selustaan yksinäisenä ja surullisena. Kiintyi huomioni sentään muihinkin matkustaviin. Ihmeekseni näin, että vaunussa oli vain kaksi miestä. Toinen nojasi huolimattomasti seinustaa vasten, jalat vastapäisen penkin reunalla. Vähän kauempana kulmittain vastapäätä istui vaalea herrasmies yrittäen lukea sanomalehteään. Aika ajoin huomaisin hänen katsovan tutkivasti tai ihmettelevästi taisteluani kyyneleitä vastaan.

Samassa välähti tajunnassani epäily, että hänhän voisi olla yksi niitä saattajiani, joita poliisilaitos – niin huhuttiin – järjesti jokaiselle Neuvostoliittoon menijälle. Jollain tavoin ajatus kuitenkin tuntui niin lapselliselta, että hylkäsin sen kohta. Mitäpä tuollaisella saattamisella olisi voitettu. Yhtä typerää kaikkienensa kuin asemalla sattunut hassu hälytys. Eräs tuttavistani oli vetänyt minut sivuun ja tärkeänä ja puolittain hermostuneena toimitannut, että lähtöäni oli kunnioittamassa myös joku knallipäinen ohrana. Se vaikutti oudon jännittävältä ja niinpä pyysin häntä vaivihkaa osoittamaan minullekin tuon kutsumattoman saattajan. Eikös vain tuttavani ota ja menekin pahaa aavistamattoman isäukkonni taakse ja sieltä näyttele kömpelösti merkkejään – jotta tässä muka se silmälläpitäjäsi on. Isä ressurkka hiljaisena ja tietysti lähenevästä erostamme liikuttuneena oli koko ajan seisonut vähän erillään työnneskellen hermostuneena kävelykeppiään sinne tänne. Nauroin hupsulle »ilmiantajalle» ja tyydytyksellä totesin hänen noloistumisensa.

Taas katkesi ajatus. Lienenkö milloinkaan viettänyt niin kurjaa yötä! Se matoi niin hitaasti; sydäntä kouristi ja hermoni olivat pingottuneet äärimmilleen.

Aamun ensi airueet otin vastaan yhä avoimin silmin, kuivin huulin ja pakottavin ohimoin. Helpotti, kun sain vaivoin vaikenevasta maisemasta jotain esille. Pian jo juoksivat metsät radan sivussa; keltaisenpunaishina ne loistivat sunnuntaiaamun rauhassa.

Viipurin asemalla nousin jaloittelemaan. Join kahvia tuossa juhlasalia muistuttavassa ravintolassa, ja tuntui siltä kuin olisin juonut jotain historiallisesti merkittävää tapausta juhlien. Se masensi ensin – mutta kahvin avulla pääsin ainakin päänsärystäni.

Rajajoki! Tuoko oli Rajajoki? Kuinka mitätön se olikaan, ja kuinka paljoa se silti erotti. Kokonaista kahta eri maailmaa. Miten moni olikaan sen yli taivaltanut sulkien kaikki portit jälkeensä, polttanut sillat takanaan ajaessaan onnea ja hyvinvointia takaa. Kohtaisinko minä sen ylitettyäni onneni, vai oliko tähdissä kirjoitettu, että minun tieni on oleva tuskaa ja kärsimyksiä täynnä? Niin kuin tähänastinenkin. Filmiä muistuttava tapahtumien ketju menneiltä vuosilta pyrähtää hurjavauhtisena läpi mieleni, tuoden esille niin paljon – tuon lyhyen ja katkeran avioliittoni ajankin – tuon ajan, jonka paras osa on vain Poju; kaiken muun haluaisin siitä unohtaa. Rakas Poju, josta minä hullu – hullu – ja vielä keran hullu hennoin erota! Kunpa olisinkin voinut vielä pyörähtää takaisin, saapua jälleen kotiin ja sulkea pienen rakkaani syliini ja kuiskata tuhat hullua jokellusta pienoiseen korvaan, kuiskata kaikkea sitä, minkä tajuaa vain äiti ja lapsi.

2.

9. lokakuuta 1932

Se oli nyt kuitenkin myöhäistä. Rajajoki oli ylitetty. Pöhöttynein silmin katselin ulos ja turtunut mielenkiintoni hiukan heräsi.

Meillähän oli Suomessa sunnuntai ja jokaisella suomalaisella asemalla sama tuttu näky – pyhäpukuiset ihmiset ajankulukseen kerääntyneinä katselemaan junan pysähtymistä ja mahdollisia paikkakunnalle saapuvia. Kaikista uhosi sunnuntairauha.

Täällä taas näin ensi työkseni pari miestä kummallisen sahan kimpussa, jota kumpikin kiskoi edestakaisin puolelleen. Kesti tovin ennen kuin totuin neuvostolaiseen viikkojärjestykseen.

Valkeasaaren tullista selviydyin suuremmista vaikeuksista, kiitos isäukolle, joka ehdottomasti oli vastustanut liian suuren käsimatkatavaran mukaan ottamista. Jännittyneenä seurasin miestä, jolle olin antanut passini. Jouduin pieneen huoneeseen, missä tuikeakatseinen sotilashenkilö näkyi pitävän minua puolivihollisenaan eleistä päätellen. Hän vaati käsilaukkuni sisällön tarkastettavakseen ja mikäpä siinä kuin näytin, miten paljon turhuutta voi pienen naisihmisen laukkuun sisältyä. Rahaa minulla olisi kaikesta päättäen pitänyt olla enemmän, ilme ei tuntunut lieventyvän vähäistä rahamäärääni tarkasteltaessa. Kysäisin siinä samassa tulkintapaiselta, missä voisin vaihtaa jonkin verran Suomen rahaa maan rahoihin. Vaihdon jälkeen totesin kauhukseni,

että kolmekymmentäyhdeksän Suomen markkaani tuo »rahaministeri» oli eräässä salin nurkassa vaihtanut yhteen ruplaan yhdeksäänkymmeneen kopeekkaan. Oliko mies oikea rahojen vaihtaja vai joku asiaan innostunut – sitä en toisesti tiedä vielä tänäkään päivänä.

Tullitarkastuksen jälkeen kiipesin vaunuun iloisen inkeriläismuorin mukana, jonka kanssa jouduin juttusille. Hänellä oli oikeus matkustaa vain oman maansa vaunussa, sellaiseen nousin minäkin. Toisen luokan vaununi oli jo junasta irrotettu, makuuvaunuun minulla ei ollut lippua.

Juna oli minulle elämys. Se oli musta, likainen, täynnä häliseviä matkustajia. Mahorkan käry karvasteli kurkkua ja nosti silmiin kynelet. Mummo sitä ei edes huomannut, sen kun tarinoi omiaan. Eräs suuri mies puhalteli mahorkkahaikujaan vähääkään ujostelematta suoraan vasten kasvojani, niin että olin tukehtua.

En muista, kestikö matka tunnin vai pari, ennen kuin pysähdyimme Leningradin Suomen-asemalla, sen vain muistan, että metri metriltä työnsi arkuus, pelko ja epävarmuus kaiken mielestäni pois. Hätääntyneenä odotin uusia tapahtumia.

Jo vaunun akkunasta näin tutun pitkän miehen vilahtavan ohitse. Häinkin lienee nähnyt minut, koskapa junasta laskeuduttuani oli jo siinä vastassa jonkun toisen lyhyemmän rinnalla.

– No, siinähän sinä olet, kuulin hänen sanovan.

Miten hyvältä tuntuikaan puristaa tutun ihmisen kättä.

Aatto oli pitkä, laiha mies. Olin tuntenut hänet jo ammuin vuosien takaa, ennen kuin hän lähti Venäjälle. Hän oli työläispoika Turusta, lahjakas haaveilijatyyppi, mutta valmis myöskin tarpeen vaatiessa tekoihin.

Saavuttuaan kerran salateitse Suomeen hänet napattiin kiinni ja hän joutui Tammissaaren vankilaan, missä joutui makaamaan sairaalassa vaikean vatsavian vuoksi. Päästyään Tammissaaresta